

Таран О.С.

аспірантка Прикарпатського національного
університету імені В.Стефаника

СТОРОНИ БАГАТОСТОРОННЬОГО ДОГОВОРУ

Дослідження будь-якого цивільно-правового договору неодмінно пов'язано із конструюванням відповідного понятійного апарату. Не зважаючи на широке застосування багатосторонніх договорів для регламентації суспільних відносин, що виникають, змінюються та припиняються під час створення юридичної особи, її реорганізації, будівництві нерухомого майна та збуті товарів законодавство України не містить легального поняття багатостороннього договору. Частина 4 статті 626 ЦК України лише встановлює, що до договорів, які укладаються більш як двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів [1]. Зміст частини 4 статті 626 ЦК України дозволяє виділити лише окремі ознаки, що притаманні багатосторонньому договору: 1) кількість сторін багатостороннього договору не може бути меншою, ніж три сторони; 2) особливий багатосторонній характер відрізняє багатосторонній договір від інших цивільно-правових договорів; 3) до багатосторонніх договорів застосовуються загальні положення про договір, якщо вони не суперечать багатосторонньому характеру цих договорів.

Першою ознакою багатостороннього договору, що впливає із частини 4 статті 626 ЦК України є те, що даний договір повинен бути укладений більш як двома сторонами, а тому необхідно встановити співвідношення у багатосторонньому договорі понять сторона договору, учасник договору, контрагент, суб'єкт договору та особа, що уклала договір.

У більшості цивільно-правових договорів бере участь лише дві сторони: боржник (сторона, яка зобов'язана вчинити на користь іншої сторони – кредитора певну дію або утриматись від певної дії) та кредитор (сторона, яка має право вимагати від боржника виконання його обов'язку). На стороні боржника або кредитора відповідно до частини 2 статті 510 ЦК України можуть бути одна або одночасно декілька осіб (так звана множинність осіб у зобов'язанні). Незалежно від того, чи одній особі-кредитору протистоїть декілька осіб-боржників, чи декільком особам-кредиторам протистоїть один боржник, чи у зобов'язанні одночасно бере участь

декілька осіб-кредиторів та декілька осіб-боржників, кількість сторін договору є незмінною – це дві сторони (боржник та кредитор) [2, с. 150]. Відповідно термін “особа договору” співвідноситься із терміном “сторона договору” у більшості цивільно-правових договорів як частина та ціле. Терміни “особа договору”, “учасник договору” та “суб’єкт договору” є рівнозначними, оскільки позначають окрему фізичну особу, окрему юридичну особу або іншого суб’єкта цивільних відносин, що бере участь у договорі. Протилежний характер інтересів сторін договору підкреслений у терміні “контрагенти”, що якісно відображає своєрідне протистояння у договорі між кредитором і боржником, які повинні узгодити свої інтереси задля формування спільного договірною волевиявлення. Чи підтверджується загальне правило про співвідношення термінів учасник (суб’єкт, особа) договору та сторона (контрагент) договору як частини та цілого у багатосторонніх договорах? Вважаємо, що дане питання можна вирішити лише з урахуванням інших ознак багатосторонніх договорів.

Характерною особливістю багатосторонніх договорів, що відрізняє їх від інших цивільно-правових договорів є наявність в учасників багатостороннього договору спільної мети. Спільна мета вносить суттєві корективи у розподіл суб’єктів цивільно-правового зобов’язання на дві сторони (боржника та кредитора). Волевиявлення кожного з учасників багатостороннього договору зливається у єдине волевиявлення усіх учасників з єдиним змістом. Якщо у двосторонньому договорі завжди можна виділити групи осіб з протилежними інтересами (покупець і продавець, наймодавець і наймач тощо), у багатосторонньому договорі поділ учасників на групи залежно від змісту їх волевиявлень неможливий, оскільки усі особи, що беруть участь у багатосторонньому договорі є єдиним цілим [3, с. 69].

Спільна мета може бути досягнута учасниками багатостороннього договору лише усіма разом, що у свою чергу створює нерозривний зв’язок між діями окремого учасника і діями усіх інших учасників багатостороннього договору. Якщо у більшості цивільно-правових договорів кожен учасник як на стороні кредитора, так і на стороні боржника діє або утримується від вчинення певної дії заради задоволення особистих потреб (досягнення власної мети), у багатосторонніх договорах особисті потреби окремого учасника задовольняються лише тоді, коли задовольняються потреби усіх інших учасників (досягається спільна мета). Формула, що опосередковує дії учасників одно- та двосторонніх цивільно-правових договорів: “я дію заради себе”, а дії учасника багатостороннього договору, на нашу думку, виражаються формулою: “я дію заради всіх учасників договору і водночас заради себе”.

Наявність у учасників багатостороннього договору спільної мети та тотожність їх інтересів дозволяють багатьом науковцям зробити висновок, що кожен окремий учасник у багатосторонньому договорі виступає водночас як: кредитор та боржник; уповноважена та зобов’язана особа; активний та пасивний суб’єкт [4, с. 114; 5, с. 310–315; 6, с. 15]. Як боржник кожен учасник багатостороннього договору повинен вчинити певні дії у спільних інтересах усіх учасників, а як кредитор кожен учасник багатостороннього договору має право вимагати від інших учасників належного виконання ними своїх договірних зобов’язань. У тій частині зобов’язання, де учасник багатостороннього договору виступає як кредитор він наділений правом вимоги і є уповноваженою особою. У іншій частині зобов’язання даний учасник як

боржник повинен виконати певний обов'язок, а тому набуває статус зобов'язаної особи. Володіючи цілим комплексом прав та обов'язків стосовно один одного, учасники багатосторонніх договорів не можуть бути поділені на активну та пасивну сторони [4, с. 1145; 5, с. 310–315].

Тотожність інтересів усіх учасників багатостороннього договору, а також поєднання у кожному з учасників кредитора і боржника, уповноваженої та зобов'язаної особи, пасивного та активного суб'єкта зобов'язання свідчать про те, що у багатосторонньому договорі поняття сторони, учасника та особи договору збігаються. Кожен учасник багатостороннього договору є самостійною стороною, виражає свою індивідуальну волю та набуває прав та обов'язків по відношенню до інших учасників [3, с. 72]. На відміну від одно- та двосторонніх цивільно-правових договорів, у яких кожен новий учасник може вступати у договір або на стороні кредитора, або на стороні боржника, новий учасник багатостороннього договору завжди набуває самостійний статус і стає новою, самостійною стороною багатостороннього договору [6, с. 15]. Саме тому у зобов'язанні, що виникає на підставі багатостороннього договору неможливе виникнення множинності осіб, адже кожна сторона може бути представлена лише одним учасником багатостороннього договору.

В цілому підтримуючи позицію щодо тотожності термінів сторона, учасник, особа, суб'єкт у багатосторонніх договорах, вважаємо, що підставою такого співвідношення є їх спільна мета, а не поєднання у кожному учаснику багатостороннього договору кредитора і боржника, чи тотожність інтересів учасників багатостороннього договору. Можливість набуття кожним учасником договору водночас статусу кредитора і боржника (уповноваженої та зобов'язаної особи, пасивного та активного суб'єкта) не є специфічною характеристикою багатостороннього договору, а притаманна також двостороннім договорам. Так, кожна із сторін (кожна особа на боці кожної із сторін) двостороннього договору володіє правами та обов'язками і вважається боржником у тому, що зобов'язана вчинити на користь іншої сторони та кредитором у тому, що має право вимагати від іншої сторони [1]. Поєднання у кожному учаснику дво- та багатосторонніх договорів кредитора та боржника не є перешкодою для поділу усіх учасників двостороннього договору на дві сторони із протилежною метою (продавця і покупця, наймодавця і наймача) і водночас не пояснює неможливість здійснення такого поділу у багатосторонніх договорах і, як наслідок, набуття кожним учасником багатостороннього договору статусу окремої сторони.

Тотожність термінів учасник, сторона, особа, суб'єкт у багатосторонніх договорах зумовлена особливим характером мети багатостороннього договору. У одно- та двосторонніх договорах мета сторін є протилежною і приналежність кожного окремого учасника до певної сторони визначається залежно від того, яку мету він переслідує вступаючи у дані договірні відносини. Наприклад, якщо учасник А вступає у договір купівлі-продажу з метою продати товар, то А буде брати участь у договорі на стороні продавця, якщо учасники Б та В прагнуть спільно придбати товар, то вони представлятимуть сторону покупця.

Отже, спільна мета унеможливує здійснення у багатосторонньому договорі характерного для інших цивільно-правових договорів чіткого поділу

учасників на стороні із протилежною метою та інтересами, адже кожен учасник багатостороннього договору має той самий правовий статус і прагне отримати те саме, що будь-який інший учасник. У зв'язку з цим у багатосторонніх договорах не підтверджується традиційне співвідношення термінів учасник (суб'єкт, особа) договору та сторона (контрагент) договору як частини та цілого. Кожен учасник багатостороннього договору має статус окремої сторони, а тому терміни учасник, особа, суб'єкт багатостороннього договору та сторона багатостороннього договору слід трактувати як рівнозначні.

Література:

1. Цивільний кодекс України в редакції від 16 січня 2003 року зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Кулаков В. В. Обязательство и осложнения его структуры в гражданском праве России : монография / В. В. Кулаков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : РАП ; Волтерс Клувер, 2010. – 256 с.
3. Журавлев Н. П. Многосторонние сделки в советском гражданском праве : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Журавлев Николай Павлович. – М., 1984. – 168 с.
4. Ламм Т. В. Общецелевой договор: понятие и сущность / Т. В. Ламм. // Российский юридический журнал. – 2006. – № 2. – С. 111–116.
5. Брагинский М.И. Договорное право. Книга пятая. Том 1. Договоры о займе, банковском кредите и факторинге, договоры, направленные на создание коллективных образований / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2011. – 736 с.
6. Савельев А.Б. Договор простого товарищества в российском гражданском праве : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Гражданское право; Семейное право; Предпринимательское право; Международное частное право” / А. Б. Савельев. – М., 2003. – 30 с.